

UDK: 005.322:316.46]:329

324

Pregledni naučni rad

Primljen: 5.09.2025.

Prihvaćen: 8.11.2025.

LIDERSKE TENDENCIJE U POLITIČKIM PARTIJAMA I KAKO IH OGRANIČITI

Uroš Babić¹⁰

Apstrakt

Liderske tendencije zastupljene su u gotovo svim partijskim sistemima i taj faktor oblikuje ne samo unutrašnju stranačku dinamiku, već i njen uticaj na širi politički odnosno, partijski sistem. Ovaj rad se bavi analizom liderstva i uticajem istog na stranačku strukturu, kao i mehanizmom pomoću kojeg bi isto bilo ograničeno. Razmatra se uticaj personalizacije politike, gde je svaki pojedinac centralna figura političkog delovanja, gde birači glasaju za svog kandidata i gde svaki kandidat ima legitimitet zasnovan na rezultatu u okviru svoje izborne jedinice. Redukovanjem izbornog sistema u vidu personalnog glasanja uspostavila bi se politička i reprezentativna veza građana-birača i kandidata - izabranih predstavnika. Personalno glasanje redukovalo bi moć stranačkih šefova, time što bi glasači određivali ko će zauzeti poslanička mesta, pa bi samim tim dominacija šefa stranke nad kadrovskom politikom bila ograničena.

Ključne reči: liderstvo, partije, izbori, personalizacija politike, izborni sistem.

JEL: D72, P16

Uvod

Najosnovniji hipotetički stav u ovoj analizi jesu liderske tendencije u političkim partijama i kako ih ograničiti. Težnja ka liderstvu iliti vođstvu u društvenim organizacijama stara je koliko i samo društvo. "Vođstvo se zasniva na ljudskoj potrebi da se stigne do cilja na što sigurniji, brži i lakši način, što

¹⁰ Uroš Babić, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka Beograd, Srbija, E-mail: babicuros2021@gmail.com, ORCID ID: 0009-0000-7392-5256

tuđa pomoć često omogućava, ponekad čak i odlučujućoj meri” (Simeunović, 2022). Potreba za vođstvom se održala od davnina do današnjih dana, pa tako i u savremenim organizacijama kakve su današnje partije ili udruženja bilo koje vrste. Organizacija bira subjekta oko kojeg se članstvo okuplja i deo svoje moći ustupa njemu kako bi uspešno koordinirao čitavom organizacionom strukturom. Međutim, Mihels tvrdi da: “Početak stvaranja profesionalnog vođstva znači početak kraja demokratije” (Michels, 1990). Demokratije i institucije koje baštine demokraciju nastoje da u potpunosti iskorene vođstvo i težnju ka vođstvu, pa su institucionalno ograničile moć partijskih prvaka. Samim tim, percepcija lidera u organizacijama, a posebno u političkim organizacijama kakve su upravo partije, jeste pre svega emocionalnog karaktera u odnosu na institucionalno određenje takve figure. Takvo poimanje lidera doprinosi jačanju njegove pozicije u partiji u odnosu na institucionalna ovlašćenja koja su određena Statutom. Stabilizacija partijskih sistema u novim demokratijama ne mora trajati dugo i na nju utiče niz faktora, kako institucionalnih tako i ponašajnih. Među važnijim institucionalnim elementima je način na koji je organizovan izborni sistem, jer on oblikuje ponašanje političkih elita i može doprineti većoj ili manjoj koncentraciji moći u partija (Fink-Hafner, 2024).

Naime, partije su metode odlučivanja definisale svojim Statutima i drugim aktima koji su u većini slučajeva demokratskog karaktera sa stranačkom Skupštinom i donošenjem odluka većinom glasova¹¹. Na drugoj strani, pojedine partije su ustrojene tako da sva moć partijske organizacije leži u rukama vođe i malog kruga njemu najbližih saradnika. Međutim, praksa nam pokazuje da su statutarne odredbe, barem kada je uloga predsednika iliti vođe u pitanju, puka formalnost. Bez obzira na staturanu formu, u Srbiji dominira liderstvo u političkim partijama¹². Ukoliko pogledamo partijski sistem Srbije od uvođenja

¹¹ Kada je reč o političkim partijama u Republici Srbiji videćemo da se u njihovim Statutima definiše Skupština sa delegatima kojih može biti i do par hiljada, kao organ koji donosi; Program stranke i usvaja njegove izmene i dopune; donosi Statut stranke; utvrđuje opšte smernice političkog delovanja; bira i razrešava predsednika stranke i zamenika predsednika stranke; bira i razrešava izabrane članove Predsedništva; bira i razrešava izabrane članove Glavnog odbora; razmatra i usvaja izveštaj o radu predsednika stranke, predsedništva i glavnog odbora. Više o tome na:

https://www.sns.org.rs/sites/default/files/statut_srpske_napredne_stranke_0.pdf

¹² „Postoji više uzroka različitog dimenzioniranja statutarne prerogative partijskih vođa, od kojih ćemo pomenuti samo tri najvažnija. Prvi uzrok je uslovno govoreći, istorijsko nasleđe, odnosno pripadnost tipu radničkih ili građanskih partija. Odgovor na to pitanje je važan, jer radničke partije tradicionalno visoko vrednuju ideal ravnopravnog učešća članova u unutarpartijskom životu, zbog čega statuti partija tog tipa – kojem pripada SPS – nisu izdašni u obezbeđivanju inokosnih ovlašćenja liderima.“ Dalje autor navodi da „drugi uzrok koji utiče na difencirano statutarne definisanje ovlašćenja vođa jeste distribucija moći u rukovodećem

višestranačja, pa do danas videćemo da partijskim organizacijama dominiraju vođe koje celokupnu partijsku moć akumuliraju u svojim i rukama sebi odanih saradnika, a to ukazuje da je unutarpartijski život nedemokratski konstruisan. Samim tim, istraživačko pitanje ove analize jeste, na koji način se partijski sistemi mogu odupreti liderskim tendencijama i isticanju lidera kao nosioca stranačke politike i stranačkog života? Kako uspostaviti mehanizam koji bi efikasno doprineo u preraspodeli odgovornosti i uticaja na stranačku politiku? Partijski sistem u Srbiji nakon uspostavljanja višestranačja počiva na partijama sa jakim i dominantnim liderima. Šefovi stranaka imaju ogromnu moć i uticaj na kadrovsku politiku iako je Statutom njihova moć bila ograničena (Pavlović, 2007). Dosadašnja praksa, barem kada je Srbija u pitanju jasno nam pokazuje da statuti nisu dovoljan ograničavajući faktor moći šefova stranaka i da su puka formalnost u životu jedne partije. Jedan od odgovora na ovu problematiku može se potražiti u samom izbornom sistemu kao ograničavajućem mehanizmu za liderske tendencije. Naime, proporcionalni izborni sistem koji je aktuelan u Republici Srbiji faktički od uvođenja višestranačja¹³, omogućio je šefovima stranaka da kadrovsku politiku sprovede tako da najviše stranačke moći akumuliraju u svom kabinetu. Naime, proporcionalni izborni sistem u Republici Srbiji omogućava rukovodstvu partije da nakon izbora samostalno izabere narodne predstavnike, što je često vodilo u zloupotrebu volje naroda. Na drugoj strani, personalno glasanje redukovalo bi moć stranačkih šefova, time što bi glasači određivali ko će zauzeti poslanička mesta, pa bi samim tim dominacija šefa stranke nad kadrovskom politikom bila ograničena. Redukovanje izbornog sistema nesumnjivo bi doprinelo demokratizaciji stranačkog života i u potpunosti ograničilo dominaciju šefova stranaka. Predloge takve vrste u Srbiji su sada već davne 2012. iznosili razni akteri, međutim taj nacrt personalno proporcionalnog sistema nije ugledao svetlo dana. Naime, predlog se sastojao u tome da mandate umesto kao do sada deli stranka na poslanička mesta budu postavljeni oni kandidati kojima su glasači dali najviše poveranja. Samim tim, stranački šefovi bi izgubili mogućnost kadriranja i postavljanja stranačkih kadrova po ličnom nahođenju i u ličnom interesu, već bi to bila volja glasača. Takav sistem bi nesumnjivo smanjio moć predsednika stranke i doveo do jačanja uticaja članstva, pa bi i moć odlučivanja tekla od najniže lestvice ka samom vrhu. Izgubio bi se antidemokratski element

stratumu u trenutku nastanka partije. Ako su u tom trenutku resursi pripadnika rukovodećeg stratuma izjednačeni veća je verovatnoća da će vođa partije biti statutarно određen samo kao *primus inter pares*.“ Na kraju „treći uzrok različite širine statutarних prerogativa je aktivnost samog vođe u osiguranju svog položaja od osporavanja. Većina partijskih čelnika nastoji tokom obavljanja ključne partijske funkcije da utvrdi i proširi svoja statutarна ovlašćenja i da tako predupredi unutrašnje udare.“ (Goati, 2004)

¹³ Većinski izborni sistem sproveden je samo na parlamentarnim izborima 1990. godine.

unutar partija i participacija šireg članstva u stranci bi bila evidentno veća. Međutim, na predlog su usledile burne reakcije raznih stranaka i njihovih šefova, pa tako do današnjih dana nema promena u izbornom sistemu (RTS, 2012). Takvi stavovi nam jasno govore da partije iako važe za stubove demokratije u biti svog unutrašnjeg delovanja jesu nedemokratske institucije.

Dakle, teorijski posmatrano upravljanje životom jedne stranke/partije definisano je njenim Statutom. Stranački organi poput Skupštine, Izvršnog odbora, Glavnog odbora, Predsedništva i Predsednika partije jesu činioci koji treba da zajednički i konstruktivno donose odluke o funkcionisanju takve organizacije. Međutim, na primeru Republike Srbije često se postavlja pitanje ko zaista upravlja strankom i njenom strukturom¹⁴. Tu je važno razmotriti i pitanje personalizacije partije i partijske politike. Naime “personalizacija politike iskazuje se u dvostrukom smislu. Sa jedne strane, postoji stalna težnja partijskih lidera da se u potpunosti identifikuju sa partijom (Partija to sam ja!), a sa druge strane, prisutna je težnja građana, da prepoznaju partiju najpre u liku njenog predsednika, ali i da u njemu vide otelotvorenje kompletnog partijskog programa” (Orlović, 2008). Personalnim glasanjem takav efekat bi se izgubio. Naime, identifikacije ličnosti sa partijom bi se razložilo na mnoštvo članova i kandidata, što bi prouzrokovalo da šef partije nije više inokosan organ u kojem svi vide oličenje partije i partijske politike.

Kao što je navedeno, od uvođenja višestranačja u Srbiji imamo primere liderskih partija u kojima je lider ta figura koja u potpunosti koordinira stranačkim životom i određuje smer kretanja stranačke politike. Počevši od Slobodana Miloševića i Socijalističke partije Srbije gde je Milošević kao predsednik, odnosno vođa stranke samostalno određivao partijsku strukturu, pa sve do aktuelnih partijskih lidera i njihovih stranaka¹⁵. “Lideri dominiraju u vođenju kadrovske politike. Oni su prigrabili za sebe ovlašćenja, da imenuju do trećine članova glavnog odbora i imaju direktan uticaj na poslanički sastav” (Orlović, 2008). Sve veći trend liderskih tendencija u političkim partijama naveo je mnoge evropske istraživače o strankama da sugerišu kako autoritet unutar stranke teče od vrha naniže, sa liderima koji predstavljaju stranku u javnosti (Hague i Harrop, 2014). Za tako nešto možemo okriviti i same partije koje nisu uspele da se odupru uticaju lidera. Naime, partijske vođe su postepeno stvarale krug uzajamne koristi sa pojedinim članovima viših

¹⁴ “Odmah se nameće pitanje da li se pod liderima podrazumevaju samo vođa partije ili rukovodeće jezgro partije. U rukovodstvima partija značajno se izdvaja funkcija i uloga vođe ili šefa partije. Kao što se režimi prepoznaju po imenu vladara, tako se i partije prepoznaju po imenu ljudi koji ih vode”. (Stojiljković, 2014)

¹⁵ Osnov Miloševićeve moći bilo je njegovo gospodstvo u stranci. Socijalistička partija Srbije bila je pravo političko vlasništvo Miloševića. (Antonić, 2009)

stranačkih organa i na taj način sebi obezbeđivale čvršću podršku sa kojom su kasnije mogli da utiču na promenu i uspostavljanje dodatnih ovlašćenja kojih imaju unutar svojih partija¹⁶. Moć partijskih vođa rađa se upravo iz straha da budu uklonjeni sa svojih pozicija. Naime, vođe stranaka su po prirodi stvari podložni promeni, odnosno nezadovoljno članstvo može inicirati smenu lidera i izglasati nepoverenje. Činjenicom da nisu imuni na smene i stvaranje raznih opozicionih frakcija unutar stranke, lideri nastoje da Glavne odbore, kao i većinu članova stranačkih Skupština popune kadrovima koji je njima blizak i veran, koji takođe neće stvarati smetnje pri donošenju odluka kada je stranački život u pitanju. Uspostavljanjem takve kadrovske strukture unutar partija, lideri narušavaju demokratičnost unutarpartijskog života i istovremeno kreiraju imaginarnu demokratičnost svoje partijske organizacije.

Demokratija i stranačka organizacija

Analizirajući unutarpartijski život u Republici Srbiji videćemo da se demokratija nesumnjivo suočava sa opasnošću da bude potpuno potištena iz većine stranaka. Partije se u Srbiji predstavljaju kao ključni činioci izgradnje pravne države i zastupnici demokratskih principa, ali unutarpartijski život po svemu sudeći može funkcionisati bez demokratije. “Iako spolja grade imidž demokratskih organizacija, političke partije su u svojoj unutrašnjoj strukturi nedemokratske” (Orlović, 2008). Lideri su unutar svojih organizacija stvorili imaginarnu demokratsku kreaciju gde se upravo lider stranke oslanja na nekolicinu saradnika pomoću kojih uspeva da partijsku organizaciju vodi apsolutistički i samim tim izopšti šire članstvo iz procesa odlučivanja, što svakako stvara nedemokratsku atmosferu u stranačkom životu. Na taj način, predsednik stranke i uži krug rukovodstva biračima lako plasira poruke koje su često manipulativnog karaktera i birača dovodi u zabunu.” Takav pojedinac je izložen riziku i stvarnim učincima manipulacije” (Radojković i Miletić, 2008). Samim tim, birač ne može donositi racionalne i objektivne odluke i zaključke. “Ljudi formiraju svoje mišljenje u odnosu na “činjenice” koje su im plasirane i dostupne” (Obradović, 2022). Takođe, pomenuti izborni sistem oličen u metodu proporcionalnosti, donekle je omogućio stranačkim šefovima da prekravaju izbornu volju glasača i na ključna mesta, a pre svega poslanička postavljaju sebi odan kadar koji svojim delanjem doprinosi jačanju pozicije lidera i da svoj rad podrede njegovim interesima. Na taj način se i stvara hijerarhijska struktura gde odlučivanje ide od vrha ka dnu, a u biti demokratije je da odlučivanje ide od najširih slojeva bilo koje organizacije. “Učešće u partijskim poslovima oblikuje se stupnjevito. Najširu osnovu čine birači, zatim

¹⁶ “Gotovo sve partije su povećavale ovlašćenja liderima: mogućnost lidera da imenuje do trećine glavnog odbora, uticaj na izbor poslanika itd” (Stojiljković, 2014)

sledi partijsko članstvo, iza njih dolaze posetioci glavnih skupština, pa grupa funkcionera – i na kraju članovi predsedništva. Svaka organizacija je hijerarhija, a svaka hijerarhija podrazumeva odnos nadređenosti i podređenosti” (Orlović, 2008). Dakle, postavlja se pitanje, da li uopšte ima demokratije u partijama, ali i to da li ona pogoduje partijskom rukovodstvu? U suštini, ne možemo reći da je demokratija u potpunosti potištena iz partijskog života, barem formalno je susrećemo u partijskim Statutima, ali *de facto* u partijama dominira antidemokratski karakter i to najjasnije vidimo po njihovom delovanju u partijskom sistemu.

Kada govorimo o poštovanju demokratskih principa, partije Statutima definišu modele stranačkih izbora na kojima se bira rukovodstvo, gde će svaki član imati mogućnost da bude biran u razne partijske organe. Kao svaki izbori i izbori unutar partija određuju pobednike i poražene, a pošto lideri ne žele da svoju poziciju prepuste slučaju u vidu demokratski organizovanih izbora, koriste se raznim metodama kako bi stvorili privid demokratije i opstali na vrhu partijske organizacije. Svaki lider stranke najbolje prolazi ukoliko njegova pozicija zavisi od malog kruga ljudi koje on instruiše dajući im privilegije u vidu postavljenja u Glavne odbore, poslanička mesta i razne druge funkcije unutar i izvan stranke. Odatle i protivljenje mnogih partijskih lidera kada je u pitanju modifikovanje izbornog sistema, jer bi im uvođenje konkretno personalnog glasanja ograničile moć i mogućnost postavljenja sebi pogodnih kadrova. U vezi toga, pojedine partije poput Socijalističke partije Srbije povećale su ovlašćenja svojim liderima. Naime, prema „Statutu SPS izglasanom 2003, predsednik vrši koordinativno-reprezentativnu ulogu (čl. 39) i nema pravo svojom odlukom da postavlja funkcionere, niti da predlaže izborne liste svoje partije. Predsednik te partije čak i ne kumulira funkciju predsednika Glavnog odbora“ (Goati, 2004). Međutim, prema Statutu SPS iz 2018 godine (čl. 28), predsedniku stranke je omogućeno da predlaže kandidate za potpredsednike Glavnog odbora, članove Predsedništva i predsednika Izvršnog odbora. Takođe, daje saglasnost za izbor predsednika pokrajinskih i gradskih organizacija, a izuzetno i opštinskih organizacija SPS. Izdaje političke naloge funkcionerima SPS. Jasno možemo uočiti kako su se statutarne ovlašćenja predsednika stranke vremenom povećavala. Međutim, određene stranke u Srbiji su zadržale u Statutima da predsednik u većini slučajeva vrši koordinativno-reprezentativnu ulogu, što takvim strankama daje demokratski karakter u pogledu funkcije predsednika. Međutim, „partijski vođa je, bez obzira na statutarne prerogative, ključna figura partije jer je u njegovim rukama koncentrisana izuzetno velika moć“ (Goati, 2004). Dakle, demokratski karakter partijskih organizacija u Srbiji je nesumnjiv kada se analizira Statut gotovo svake partije u našoj državi. Nema sumnje da je organizacioni segment ključni pokazatelj demokratske jedne partije.

Naime, partiju sačinjava niz organizacionih jedinica koje počinju od mesnih i lokalnih odbora, preko Glavnog i Izvršnog nivoa, pa sve do Predsedništva i predsednika partije. Statutom je određeno da su unutrašnji odnosi partija demokratski uređeni u vidu učestvovanja članstva u utvrđivanju stranačke strategije, taktike i izboru organa partija. Međutim, evidentno je da se iz mnogobrojnih razloga, a među kojima su efikasnost i stranačka disciplina, moć odlučivanja svodi na minimalan broj stranačkog rukovodstva, a često i na samog lidera (Stojiljković, 2014). Iz tog razloga lideri partija u Srbiji privilegiju odlučivanja o bitnim stavkama kao što je i izbor predsednika partije, poveravaju posebno selektovanim i poverljivim ljudima sa kojima su uzajamno povezani interesnim zonama. Tako ćemo primetiti da u Republici Srbiji pojedini predsednici partija na toj funkciji provode i po više decenija, a uz njih je uvek isti krug funkcionera¹⁷. Čak i stranke sa izrazito progresivnim i društveno liberalnim stavovima, unutar svojih partija baštine liderstvo i personalizaciju stranke¹⁸. “U gotovo svim partijama prisutne su liderske tendencije i težnja šefa stranke da u svojim rukama akumulira što više ovlašćenja u donošenju ključnih političkih i kadrovskih odluka, kao i da akumulira i distribuirati partijsku moć”(Orlović, 2008). Treba uzeti u obzir da takvom stanju doprinosi i sam izborni sistem koji može biti takav da šefu stranke ostavlja mogućnost da prekraja politiku i postavlja funkcionera po svom interesu. Robert Michels u svojoj knjizi *Political parties* tvrdi da čak i organizacijama sa demokratskim pretenzijama na kraju dominira vladajuća klika lidera i zvaničnika koji je podržavaju. “Ko kaže organizacija, kaže i tendencija ka oligarhiji. Suština organizacije je duboko aristokratska. Mašina organizacije izaziva ozbiljne promene u organizovanoj masi stvarajući čvrstu strukturu. Odnos vođe prema gomili pretvara u njegovu suprotnost. Organizacija odlučno deli svaku stranku na vodeću manjinu i vođenu većinu” (Michels, 1990). Takvi unutrašnji odnosi narušavaju demokratsku koncepciju partijske organizacije i vode ka pukom sledovanju vođe, odnosno šefa stranke u njegovim namerama i odlukama.

Uticaj lidera na partijsku organizaciju

Uticaj vođe na partijsku organizaciju najbolje možemo uočiti posmatrajući proces donošenja odluka u partiji. “Lideri vrše najveći deo komunikacije sa javnošću, vode kadrovsku politiku, tumače program i statut partije, vrše

¹⁷ Lider Socijalističke partije Srbije Ivica Dačić na mestu predsednika te partije nalazi se od 2006. godine. Dok je pre Dačića partijom rukovodio Slobodan Milošević koji je predsednik bio čak i dok je boravio u Haškom tribunalu sve do svoje smrti, kada ga je nasledio Ivica Dačić. Takođe, Vuk Drašković je predsednik Srpskog pokreta obnove od 1990. godine.

¹⁸ Liberalno demokratska partija je osnovana 2005. godine, od osnivanja pa sve do danas predsednik te partije je njen osnivač Čedomir Jovanović.

redistribuciju moći, vrše pregovore sa koalicionim partnerima i najčešće drže kanale finansiranja partije u svojim rukama. Osim toga, naše partije pokazuju oligarhijske tendencije: lideri su osnovali partije, transformisali su ih, otcepili i okupili oko sebe krug istomišljenika”(Orlović, 2008). Statutom je određeno na koji način stranka funkcioniše, a mahom su svi Statuti stranaka sa prostora Srbije demokratskog karaktera. Međutim, ukoliko pogledamo hronološki, od uvođenja višestranačja u Srbiji, videćemo da su prvi Statuti počevši od 1990. godine imali izrazitu demokratsku notu, a vremenom su tu demokratičnost gušili izmenom Statuta i uvođenjem znatno većih ovlašćenja liderima nego što su prvobitno imali¹⁹. Sve te promene uticale su na uspostavljanje nedemokratskih normi unutar partija. Ukoliko govorimo o demokratičnosti partijskih sistema, posebno moramo obratiti pažnju na unutarpartijske izbore. “Na sadržaj i demokratičnost unutarpartijskih izbora utiče i način glasanja. Ako nema odredbi o tajnom glasanju, izbori više liče na imenovanje. Bitno je postojanje odrednica koje ograničavaju broj mandata za koje rukovodioci mogu biti izabrani” (Orlović, 2002). Takođe, demokratičnost stranačke organizacije se ogleda u što širem uključivanju raznih nivoa partijskog članstva u proces odlučivanja, a to podrazumeva da predlozi polaze od dna organizacione piramide. Međutim, “globalno posmatrano, process donošenja ključnih odluka počinje tako što, na osnovu osnovnih stranačkih opredeljenja i raspoloživih analiza, predlog formulišu lider i njegovo najbliže (ne)formalno okruženje – potpredsednici, savetnici, ključni finansijeri, odnosno ministri i šefovi poslaničkih grupa. Predlog operacionalizuje i nakon usvajanja i legitimisanja od strane partijske legislative (Glavni odbor stranke), realizuje užu političko-izvršni organ stranke. Naknadno, sve ključne odluke i izbore verifikuje centralni organ stranke (Kongres, Skupština)” (Stojiljković, 2008). Mihels navodi da su partijski lideri članovima ostavili samo dužnost prihvatanja odluka koje je oligarhijsko jezgro već donelo. Takav model donošenja partijskih odluka od vrha ka nižim lestvicama čini partijsku organizaciju oligarhijskom i potvrđuje Mihelsov gvozdeni zakon oligarhije. Dakle, kao što je već navedeno, izborni sistem je doprineo postojanju liderskih i oligarhijskih tendencija u jednoj organizaciji kakva je politička partija. Redukovanjem izbornog sistema u vidu personalnog glasanja uspostavila bi se politička i reprezentativna veza građana-birača i kandidata-izabranih predstavnika, jer birači unapred znaju ime i prezime kandidata za koje glasaju i koji ih potom predstavljaju. Samim tim, uspostavila bi se i kontrola

¹⁹ “Lideri partija u Srbiji imaju velika ovlašćenja, što se može zaključiti uvidom u evoluciju statute političkih partija od početka, pa do kraja devedesetih. Gotovo sve partije povećale su ovlašćenja liderima; mogućnost lidera da imenuje do trećine Glavnog odbora, uticaj na izbor poslanika itd.” (Orlović, 2008)

stranačkog rukovodstva jer bi ovakav izborni sistem omogućio uključivanje šireg članstva u proces donošenja važnih kadrovskih i strateških odluka unutar partije. Šef stranke bi postao samo reprezent partije i “prvi među jednakima”. Legitimitet izabranih kandidata ne bi više počivao na osnovu odluke šefa stranke da li će se naći na poslaničkoj klupi ili nekoj drugoj fotelji, već od narodne volje i njegovih ličnih kvaliteta prepoznatih od strane onih koji biraju. Uvođenje personalnog proporcionalnog sistema na svim nivoima vlasti doprinela bi i većoj uzajamnoj vezi između građana i onih koji se biraju.

Trenutnim izbornim iliti političkim sistemom, lideri imaju takođe veliki uticaj u kadriranju članova, što će reći da se po liderovom ličnom nahođenju na ključna mesta u partijskoj organizaciji postavljaju ljudi koji su lideru odani. “Zahvaljujući tome, vođa bitno utiče i na političke karijere pripadnika rukovodećeg partijskog stratumu i time često nad njim zadobija potpunu dominaciju” (Goati, 2004).

Proporcionalni izborni sistem koji je aktuelan na srpskoj političkoj sceni omogućio je stranačkim starešinama da se udalje od naroda, pa samim tim i da zanemare glas naroda, pa da na ključna mesta nakon izbora postavljaju sebi odan kadar, a ne nekog koga narod podržava. Dakle, “istovremeno s njihovim odvajanjem od mase ogleda se među vođama sklonost da eventualna prazna mesta u svome krugu ne popunjavaju narodnim izborom, već između sebe, kooptiranjem, odnosno da krug sami, ako treba prošire. Vođama ovladava tendencija da se zatvaraju u svoj krug i stvaranjem saveza postavljaju zid oko sebe preko kojeg puštaju samo one koji su im po ćudi. Umesto da svoj podmladak određuju tako da ga biraju mase, nastoje ga sami izabrati i dopuniti isključivo činom vlastite volje” (Mihels. 1990). Samim tim, mogućnost da stranka postavlja kandidate daje šefu kadrovski monopol. Time je narod izopšten, odnosno narod se koristi za legitimitet u izbornom procesu, a krajnju odluku kome će biti dodoljen mandat donosi stranka, odnosno stranačko rukovodstvo. Zbog toga je “personalno glasanje izuzetno važan činilac kojim građani određuju svoje preferencije u okviru liste koju je predložila partija. Na taj način ugrožen je monopol partije da samostalno određuje sastav parlamentarne grupe, a time je povećana autonomija te grupe u odnosu na partijsko rukovodstvo. Po svom efektu sličan mehanizam uticaja imaju članovi i građani na kadrovsku politiku partija u SAD preko tzv. Primary Elections. Na tim izborima, članovi partija odlučuju ko će biti kandidati Demokrata i Republikanaca na predsedničkim izborima.” (Goati, 2016) Zbog svega navedenog, partije i njihovi šefovi nastoje da centralizuju partijsku infrastrukturu. Za uspešno rukovođenje partijom leaderskog karaktera, veoma je bitno da je partija centralistički organizovana. Na taj način, predsednik partije ima direktnu kontrolu nad svim opštinskim odborima svoje partije. Takođe, centralizacijom partije autoritet se ne rasipa po raznim nivoima odlučivanja,

već se čitava moć zadržava u rukama šefa partije. Samim tim, niko ne može da naruši liderov integritet i da ugrozi njegovu poziciju u partijskoj hijerarhiji (Mihels,1990). Davanjem legitimiteta kandidatima partije od strane naroda na proporcionalno personalnim izborima omogućilo bi se da svaka izborna jedinica ima svog kandidata, što bi po prirodi stvari vodilo u decentralizaciju stranačkog života, a samim tim i u unutrašnju demokratizaciju partije i njenog rukovodstva.

Jedna od bitnih karakteristika političkih partija u Srbiji jeste da su gotovo sve liderske u svom funkcionisanju. U liderskim partijama predsednik ili vođa ima centralnu ulogu i partija se identifikuje sa njim. Vođe nastoje da sebi dodele mnoga ovlašćenja u odlučivanju i vođenju partije, ali i države ukoliko ta partija vrši vlast. Na ključna funkcionerska mesta, postavljaju se ličnosti koje su sklone manipulaciji i obavljanju vođinih naredjenja, a koja su često u suprotnosti sa stavovima nižih članova partije²⁰. “U odlukama partije učestvuje samo manjina, katkad neprimetna manjina. Najvažniji zaključci koji se donose u ime najizrazitije demokratske partije, često potiču od šake članova” (Mihels,1990). Treba istaći da stranački funkcioneri u žargonu predsednika nazivaju „šefom“, što svakako uzdiže i odvaja njegovu ličnost od ostalih. U Srbiji, lideri imaju velika ovlašćenja, jedno od ovlašćenja je postavljanje partijskih funkcionera koji im reizborom obezbeđuju opstanak na poziciji. Moć partijskog lidera se prenosi i na izvršnu granu vlasti ukoliko je ta stranka nosilac vlasti. Tako smo imali priliku da predsednik Vlade Republike Srbije u jednom televizijskom prenosu predsednika Republike Srbije i partijskog lidera nazove “šefe”. Tako nešto ne bi bilo čudno da je Ana Brnabić u tom momentu samo stranački funkcioner koji se obraća predsedniku svoje stranke, međutim u tom trenutku ona je Predsednik Vlade Republike Srbije i tim gestom se grubo krši institucionalni okvir. Ukoliko pogledamo Ustav Republike Srbije član 111. i član 125, jasno je da predsednik države nema ingerencije nad Vladom, a samim tim Ustavne odredbe ne definišu predsednika Republike kao nadređenu instituciju nad Predsednikom Vlade i ministrima.

Naravno, ličnosti koje vođa postavi kao partijske funkcionere, postaju mehanizam koji služi za održavanje liderske pozicije. U takvoj piramidalnoj formaciji stranačka moć se zadržava na samom vrhu partijske organizacije i strogo se čuva od nižih članova. Međutim, “vrh partijske piramide moći ne čini samo, pa ni prevashodno, oficijelno partijsko rukovodstvo već faktički, manje-

²⁰ Formiranje Vlade između Demokratske stranke i Socijalističke partije Srbije 2008. Godine i potpisivanje Deklaracije o pomirenju između ove dve stranke izazvalo je veliko nezadovoljstvo nižih članova i simpatizera. Lider socijalista je često poručivao da ko od članova partije nije saglasan sa njegovim i stavom rukovodstva može napustiti Socijalističku partiju Srbije. Tako je od nezadovoljnih članova Socijalističke partije Srbije nastao Pokret Socijalista, dok je drugi deo prešao u tek osnovanu Srpsku naprednu stranku.

više neformalni skupovi i koterije moći u koje spadaju i partijske sive eminencije, finansijeri, savetnici, odnosno neformalni krug oko šefa stranke” (Stojiljković, 2008). Članstvo u partijama retko kad iznosi svoje mišljenje. Čak i kada imaju svoje stavove, postalo je pravilo da uvek podržavaju odluke vrha partije, što će reći, vođe. “Ponekad vođe i ne slute ili nisu svesne sopstvenog uticaja na mase, pa se dešava da prilikom prelaska nekog vođe iz jedne u drugu partiju, dođe i do jakog osipanja ili odlaska članstva. Raskoli u partijama uvek su delo vođa” (Orlović, 2008). Tu je jasno da članovi partije nisu ideološki ili programski vezani za partiju, već isključivo za ličnost lidera. Primer za takvu vrstu odnosa jeste napuštanje Srpske radikalne stranke od strane Tomislava Nikolića i formiranje Srpske napredne stranke. Ovaj primer je bitan i zbog sledeće stvari, a to je sukob sa liderom, koji se završava ili smenom lidera ili napuštanjem stranke od strane partijske opozicije koja se usprotivila lideru. Takođe u velikim partijama popularne su tzv “čistke”, pa tako partije imaju svoje komisije koje odlučuju da li je neko podoban za dalje članstvo. Primera radi, Socijalistička partija Srbije ima Statutarnu komisiju²¹ koja je zadužena za čistke među članovima. Primer Socijalističke partije Srbije je veoma pogodan za ovu analizu. Još iz vremena Slobodana Miloševića, u ovoj partiji su se redovno vršila čišćenja među partijskim članstvom, funkcioneri su brže smenjivani nego što su postavljani na partijske pozicije. Ovim čistakama stekao se utisak da su svi zamenljivi sem vođe. “Česte čistke u vrhovima služe disciplinovanju partija. Izbornu procedure zamenjuje kooptiranje i nepotizam. Sudbina vođinog okruženja je povezana i isprepletana sa njegovom sudbinom”(Orlović, 2002). Veoma bitna činjenica je i to da, promenom vođinog okruženja, onemogućeno je da mu se iko približi. Vođa oko sebe ima veoma mali krug ljudi preko kojih koordiniše radom partije, niži članovi ne mogu prići lideru i iznositi svoje mišljenje, te zbog toga lider gubi osećaj realnog stanja u njegovoj partiji. Takođe, “potreba mase da bude vođena i njena nesposobnost da prima inicijativu drugačije nego izvan i odozgo, nameću, međutim, vođi veliki teret” (Mihels, 1990). Vođa u svojim rukama ima svu moć, od njega se očekuje da u kriznim situacijama svu odgovornost preuzme na sebe, a to se posebno očekuje ukoliko na izborima partija osvoji nezadovoljavajući rezultat. Koliko su lideri zaslužni za izborni uspeh, tako su i jedini odgovorni kada stranka doživi izborni krah. Personalizacija stranaka u vidi percepcije predsednika kao inokosnog organa dovodi do toga da je vođa glavni, ali i odgovorni subjekt stranačkog života. Dolazi se do zaključka da velika moć lidera, nosi i veliku odgovornost, glavni i odgovorni za čitav partijski život jeste lider, što mu predstavlja veliki teret kako ističe Mihels.

²¹ Više o tome na: <https://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2019/02/STATUT-SPS-2018.pdf>

Takođe, lideri su obavezni da koordinišu radom celokupne partijske organizacije. Svojim sposobnostima, lider partije motivise (manipuliše) članstvo da vrši partijske zadatke, koji u većini slučajeva pogoduju prvenstveno vrhu partijske hijerarhije. Svojom pozicijom, lider utiče na stavove i mišljenja nižih partijskih hijerarhija, tako da se gubi demokratski proces odlučivanja unutar partije. Lider svoje stavove iznosi kao stavove celokupne partijske organizacije. Članstvo ne iznosi svoje mišljenje i stavove, već bespogovorno podržava liderov stav koji se (barem u slučaju Srbije) retko dovodi u pitanje. Iz toga proističe da osnov lične moći potiče iz stranke, primera radi “Milošević je 28.11.1995, smenio dvojicu potpredsednika SPS-a. došao je na sednicu Glavnog odbora, kojim je i predsedavao, jednostavno pročitao ko se razrešava, a ko uvodi u dužnost i nakon svega 12 minuta završio sednicu. Pri tom se nijedan član Glavnog odbora nije usudio da prozbori ni reč, a kamoli da zatraži glasanje” (Antonić, 2009). Da su u tom momentu pomenuti članovi imali legitimitet oličen u narodnoj podršci preko personalnog glasanja, ne bi tako jednostavno šefu stranke bilo da ih smeni i postavi nove.

Dugogodišnje zadržavanje na liderskoj poziciji

Predsednici ili vođe partije na svojim pozicijama se zadržavaju relativno dugo, retki su slučajevi da se lider partije dobrovoljno povuče sa pozicije. Uglavnom ih smrt odvaja od funkcije, a to je čest slučaj u zemljama koje su prošle tranziciju iz komunizma. Primera radi, Slobodan Milošević je osnivač Socijalističke partije Srbije, na njenom čelu bio je od osnivanja pa sve do svoje smrti. Uprkos petom oktobru kada je Milošević izgubio republičku vlast, on ostaje na čelu svoje partije. Odlaskom u Hag 2001. godine Slobodan Milošević ni tada nije svoju lidersku poziciju prepustio drugom partijskom funkcioneru, već je iz Haga nastavio da vodi partiju. Takođe, Slobodan Milošević je pokušao čak iz Haga da ukloni potencijalnu konkurenciju u svojoj partiji. Naime, Miloševićevim odlaskom u Hag, unutar Socijalističke partije Srbije pojavila se nova mlađa struja koja je bila spremna da preuzme partijsku vlast. Uprkos naporima da preuzmu rukovodstvo Socijalističke partije Srbije, Dačić i njemu bliski partijski funkcioneri uspeali su tek nakon Miloševićeve smrti da preuzmu upravu nad Socijalističkom partijom Srbije. Na primeru Srpske radikalne stranke takođe imamo dugogodišnjeg lidera koji rukovodi strankom više od dve decenije. Kao Milošević i Šešelj je bio par godina u Hagu, ali vođstvo nad strankom nikome nije prepustio, te je i došlo do raskola unutar Srpske radikalne stranke i napuštanja te stranke od pre svega Tomislava Nikolića i Aleksandra Vučića. Posmatrano, sve partije koje su osnovane devedesetih godina u Srbiji, jasan su primer liderskih partija. Treba pomenuti i partiju koja je izgubila značaj na političkoj sceni Srbije, ali njen lider je na toj poziciji i dan danas. Radi se o Srpskom pokretu obnove, koji je devedesetih

godina osnovao Vuk Drašković. Srpski pokret obnove devedesetih godina imao je jaku partijsku infrastrukturu, Drašković je bio neprikosnoveni lider SPO-a, ali vremenom ta partija je izgubila političku moć i uticaj. Vuk Drašković uprkos izrazito slabom rejtingu stranke, pa čak i gašenju opštinskih odbora, nije se povukao sa liderske funkcije. Dolazi se do zaključka da su politike, program, izborni rezultati i moć prolazni, ali lideri svoje pozicije uprkos svemu tome zadržavaju i dobrovoljno ih se ne odriču. Imajući u vidu iznete podatke evidentno je da “u pogledu dugog zadržavanja na položajima partijske vođe u Srbiji nemaju premca u zemljama centralne i jugoistočne Evrope” (Goati, 2004). Ukoliko pogledamo aktuelnu političku scenu, možemo videti da partijski lideri opstaju po nekoliko izbornih ciklusa i pored loših izbornih rezultata. “Za razliku od partija Srbije, u kojima je vezivanje opstanka na čelnom položaju za izborni uspeh pravi izuzetak, u zemljama stabilne demokratije uspostavljeno je običajno pravilo po kojem u dvopartijskom sistemu lider partije koja izgubi na izborima odmah podnosi ostavku, a isto pravilo važi i za lidere partije u višepartijskom sistemu koje ostvare slabiji rezultat nego na prethodnim izborima” (Goati, 2004). Nema sumnje da i na ovu stavku utiče izborni sistem. Naime, personalno proporcionalni sistem favorizuje u partiji one kandidate koji na izborima osvoje najbolji rezultat, odnosno dobiju najveću podršku u svojoj izornoj jedinici. Samim tim, što veću podršku dobiju od birača to je njihov uticaj u partiji jači, a položaj stabilniji. Na prethodnim parlamentarnim izborima Socijalistička partija Srbije je zabeležila izborni neuspeh osvojivši svega 6,6 odsto glasova, što je najslabiji rezultat SPS-a još od 2007. godine. Ivica Dačić je kao dugogodišnji lider te političke organizacije u medijskom obraćanju nagovestio kako je Socijalističkoj partiji Srbije potreban novi lider i najavio mogućnost ostavke. Nije novost da lideri u slučaju da izgube izbore prete ostavkama, a jedan od lidera koji je više puta pretio ostavkom jeste Aleksandar Vučić. Vučić je nekoliko puta najavljiavao ostavku i povlačenje iz politike, još iz doba Srpske radikalne Stranke. Poslednje najavljiivanje ostavke Vučić je plasirao pred parlamentarne izbore 2023. godine, ukoliko Srpska napredna stranka ne bude mogla da formira skupštinsku većinu. “Uskrati li mu se nastavak, on odmah preti pritiscima, od kojih je podnošenje ostavke još najbezbolnije i tako zbunjuje partijske drugove” (Mihels, 1990). U slučaju Dačića i SPS-a sutradan su svi funkcioneri pomenute partije nedvosmisleno pružili podršku Dačiću i odbili mogućnost njegove ostavke. Sve to ukazuje na činjenicu da unutar te partijske organizacije, kao i mnogih drugih manjka demokratskih kapaciteta kao i to da dugo zadržavanje lidera na poziciji nosi opasnost za demokratske principe. “Lideri se dugo zadržavaju na svojim pozicijama nezavisno od izbornog (ne)uspeha. Oni su na čelnim pozicijama od momenta osnivanja partija. Malo koji lider je čak i ponudio povlačenje ili eventualno glasanje o

poverenju zbog loših izbornih rezultata”. (Orlović, 2008). U personalno proporcionalnom izbornom sistemu, ostajanje na mestu šefa stranke nakon izbornog neuspeha ne bi bilo moguće. Promena na čelu stranke bi pratila izborni rezultat, a samim tim i personalni rejting šefa stranke. Svakim izbornim ciklusom pretendent na mesto šefa stranke bi bio onaj kandidat koji je u redovima svoje stranke osvojio najviše podrške od strane naroda. Takođe, takvim izbornim sistemom se u partijama ne bi favorizovalo liderstvo, već bi odgovornost i moć bila podeljena na širi krug članova koji bi činili “okrugli sto” unutar partije.

Zaključak

Padom komunizma i jednopartijskog sistema u Srbiji je otpočela jedna nova partijska etapa. Uspostavljen je višepartizam za razliku od jednopartijskog sistema i jednog lidera, Srbija se tada suočila sa mnoštvom partija i mnoštvom partijskih lidera. Pre svega, Slobodan Milošević i Socijalistička partija Srbije, kao naslednici Komunističke partije i Tita, imali su ukorenjenu leadersku tendenciju u svojoj partijskoj infrastrukturi. Naravno, lideri su se pojavili u svim partijama i u režimskim i u opozicionim. Partijska scena Srbije postala je oličenje liderstva. Stranačka politika je apsolutno personalizovana i sve ključne odluke se donose na samom vrhu partijske organizacije koju čini lider i njemu blizak krug ljudi. Demokratsko odlučivanje izgubilo je funkciju. Lideri raznih partija i dan danas, trideset godina nakon uvođenja višepartizma u Srbiji, prave razne zaokrete i turbolencije u svojim partijskim politikama, tako da je uloga ideologije i partijskog programa izgubila značaj. Lični interes je ovladao partijskom scenom, a da bi svi zadovoljili svoje interese unutar jedne partije, lidera održavaju na poziciji što duže vremena, kako bi uskom krugu stranačke oligarhije omogućio niz benefita. Lideri se unutar partija ponašaju apsolutistički i zanemaruju bilo kakve demokratske procedure donošenja odluka. Takav način funkcionisanja partija u Srbiji verovatno je nasleđen iz vremena socijalizma i potpune dominacije jedne partije i njenog lidera. Bitno je pomenuti i mentalitet ljudi, na ovim prostorima. Naime, ljudi su naučili da ih neko vodi ili kako Gustav le Bon kaže instiktivna potreba svih bića u gomili jested a se pokoravaju vođi. Takođe, izborni sistem ostavlja liderima prostora za razne mahinacije i kalkulacije unutar i izvan partije. Lideri su naučili kako da se održavaju na svojim pozicijama, društvo drže u krizi, a narod najveću potrebu za liderima ima u kriznim vremenima. Političke partije u Srbiji su došle do stadijuma da su postale interesna udruženja, a lider je taj koji raspolaže najvećom količinom resursa unutar partije. Pokazalo se da ni posle rušenja autoritarnog režima Slobodana Miloševića, novi demokratski lideri nisu bili spremni da unutar svojih partija omoguće demokratske procedure donošenja odluka. Tendencija ka liderstvu i želja za što većom

količinom moći prožima društvo nezavisno od toga kakvo je političko uređenje. Ono što bi ograničilo uticaj šefova partija, ali i njihove liderske tendencije jeste promena izbornog sistema, odnosno načina na koji bi stranački kandidati bili birani i postavljeni na razne funkcije. Usvajanjem personalno proporcionalnog sistema dominantna bi bila cela stranačka organizacija, a ne samo lider koji je na vrhu organizacije. Uticaj lidera bi se smanjio, a funkcija članstva, ali i birača znatno povećala. Takođe, važan segment uređenja izbornog sistema u nastojanju da se ograniči uticaj lidera jeste uređenje izborne administracije. Naime, uređenje izborne administracije, čini je osetljivom na politički uticaj stranaka naročito u novijem period kada predsednici vladajuće koalicije poseduju izraženu većinu u stalnom sastavu, a često i u proširenom sastavu izborne komisije.²²

Mihels kaže da masa nije naučena da funkcioniše bez jake ličnosti koja upravlja čitavom organizacijom i koja na sebe preuzima svaku odgovornost. Podanički mentalitet ljudi stvara lidera. U slučaju Srbije takav mentalitet građana, upravo održava autoritarni tip uprave već nekoliko decenija. Dokle god partije budu liderske i politika stranke personalizovana, neće postojati istinska demokratija unutar partijskog života. Podelom Srbije na izborne jedinice u kojima bi se birao po jedan poslanik metodom personalno proporcionalnog izbora, smanjila bi se moć šefova partija nad poslanicima, dok bi stranačka struktura znatno ojačala. Možda je čist proporcionalni sistem, kako se često kaže čuvar partijske države, odnosno višestranačja, ali je isto tako pogodan za održavanje liderstva i zloupotrebu od strane šefova partija. Takođe, ovakvim izbornim sistemom poslanik zavisi od lidera, a narod ne zna ko ga reprezentuje, jer često lideri postavljaju kadrove po svojoj, a ne narodnoj volji. Uzimajući u obzir sve navedene činjenice, jasno je da je Srbiji zarad stabilne demokratije neophodna promena izbornog sistema i konsolidacija partijskog sistema Srbije.

Literatura

1. Antić, S. (2009). *Elita, građanstvo i slaba država*. Beograd, Službeni glasnik.
2. Goati, V. (2004). *Partije i partijski sistemi u Srbiji*. Niš, Odbor za građansku inicijativu.
3. Simeunović, D. (2022). *Politika kao umetnost iluzije*. Novi Sad, Centar za kulturne integracije Novi Sad.
4. Michels, R. (2001). *Political parties: A sociological study of the oligarchical tendencies of modern democracy*. Kitchener, Batoche books.

²² https://crta.rs/wp-content/uploads/2021/09/Crta_Podriavanje-demokratije_Procesi-i-institucije-u-Srbiji-od-2010-do-2020-godine.pdf?utm_source=chatgpt.com

5. Michels, R. (1990). *Sociologija partija u suvremenoj demokraciji-Istraživanja o oligarhijskim tendencijama u životu skupina*. Zagreb, Informator Fakultet političkih nauka.
6. Orlović, S. (2002). *Političke partije i moć*. Beograd, Jugoslovensko udruženje za političke nauke.
7. Orlović, S. (2008). *Politički život Srbije: između partokratije i demokratije*. Beograd, Službeni glasnik.
8. Hague, R. , Harrop, M. (2014). *Uporedna vladavina i politika*. Beograd, Fakultet političkih nauka.
9. Stojiljković, Z. (2014). *Politička sociologija savremenog društva*. Beograd, Zavod za udzbenike.
10. Stojiljković, Z. (2008). *Partijski sistem Srbije*. Beograd, Službeni glasnik.
11. Pavlović, D. (2007). *Unutrašnja demokratija u političkim strankama u Srbiji u period od 2000 – 2006. godine*, Sociološki pregled, Vol.41 No.1, str 123-141.
12. Fink-Hafner, D. (2024). *Party system changes and challenges to democracy: Slovenia in a comparative perspective*. Palgrave Macmillan.
13. Obradović, D. (2022): *Operacije uticaja na društvenim mrežama kao hibridna pretnja*, Društveni horizonti, Vol. 2, br. 4, str 217-233.
14. Radojković, M. , Miletić, M. (2008): *Komuniciranje, mediji i društvo, treće izdanje*; Beograd: Učiteljski fakultet.

Internet izvori:

1. <https://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2019/02/STATUT-SPS-2018.pdf>
2. <https://www.sns.org.rs/o-nama/statut-srpske-napredne-stranke>
3. https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html
4. <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/831662/glasanje-za-ime-i-prezime.html>
5. <https://cemi.org.me/storage/uploads/fXl27GgrqfBsuClQGC5oslloFMj3u1GuGAjxiN8V.pdf>
6. Crta (2021): Podrivanje demokratije: procesi i institucije u Srbiji od 2010. do 2020.godine. [https://crtars/wp-content/uploads/2021/09/Crta_Podrivanje demokratije_Procesi-i-institucije-u-Srbiji-od-2010-do-2020-godine.pdf?utm_source=chatgpt.com](https://crtars/wp-content/uploads/2021/09/Crta_Podrivanje_demokratije_Procesi-i-institucije-u-Srbiji-od-2010-do-2020-godine.pdf?utm_source=chatgpt.com)

LEADERSHIP TENDENCIES IN POLITICAL PARTIES AND HOW TO LIMIT THEM

Summary

Leadership tendencies are represented in almost all party systems and this factor shapes not only the internal party dynamics, but also its influence on the broader political or party system.

This paper deals with the analysis of leadership and its influence on the party structure, as well as the mechanism by which it would be limited. The impact of the personalization of politics is discussed, where each individual is the central figure of political action, where voters vote for their candidate and where each candidate has legitimacy based on the result within his constituency. By reducing the electoral system in the form of personal voting, a political and representative connection between citizens-voters and candidates - elected representatives would be established. Personal voting would reduce the power of party leaders, as voters would determine who will occupy parliamentary seats, and this the party leader's dominance over personnel policy would be limited.

Keywords: *leadership, parties, elections, personalization of politics, electoral system.*